

ارزیابی جایگاه حکیم ابوالقاسم فردوسی در سپهر فرهنگ و ادب جهان
در گفت‌وگو با مدرسان زبان و ادبیات فارسی در فراسوی ایران

۴

بزرگ توس، فراتر از مرزها

ایوب دهقانکار
مشاور وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی

زبان فارسی؛ شاهکار ادبی جهان

وقتی از زبان فارسی می‌گوییم، تنها از یک زبان و مسائل زبان شناختی آن سخن نمی‌گوییم بلکه از یک تمدن دیرپا و یک ملت با ریشه‌های عمیق تاریخی، سخن در میان است. زبان فارسی که پیونددهنده مردمان ایران زمین در طول اعصار بوده،

فراز و نشیب‌های بسیاری را از سرگذرانده است. در این میان، شاعران ما سهمی مهم و دوران‌ساز در این تحولات بر عهده داشته‌اند. در واقع، شاعران در ادوار مختلف پاسداران زبان فارسی بوده‌اند. یکی از پاسداران سخن فارسی، حکیم ابوالقاسم فردوسی است و اثر درخشان او، شاهنامه، اهمیتی سزاوار دارد. شاهنامه را از جنبه‌های مختلف اسطوره‌شناسی، تاریخی و ادبی بررسی کرده‌اند و در هر یک از این پژوهش‌ها، ارزشی از ارزش‌های این کتاب گران‌مایه شناخته و شناسانده شده است. پژوهشگران ایرانی و خاورشناسان هر یک به نحوی از انحا ستایشگر این شاعر حماسه‌سرای ایران بوده‌اند.

در میان این نظرها، سخن «تئودور نولدکه» میزان اهمیت این کتاب را بیشتر نمایان می‌کند. نولدکه معتقد است مانند شاهنامه در هیچ فرهنگ و ملتی یافت نمی‌شود. برخی دیگر از پژوهشگران نیز برای آنکه میزان قدرت آفرینشگری فردوسی را نمایان کنند، این کتاب را با «ایلیاد و ادیسه» هومر و آثار شکسپیر مقایسه کرده‌اند.

از این رو، سزاست که به عظمت شاهنامه و آفریدگار آن پی ببریم و در عین حال، میزان سنگینی مسئولیت فردی و اجتماعی خود را در پاسداشت این میراث گران قدر درک کنیم. شاهنامه کتابی است سرشار از آموزه‌های اخلاقی، شرح دل‌آوری‌ها و جوانمردی‌ها، حس میهن‌دوستی، مدارا و رواداری.

فردوسی با آنکه در دوران پراکندگی سامانی و غزنوی زندگی می‌کرد، هیچ‌گاه از باورهای انسانی و شفقت‌آمیز خود عدول نکرد و سربلند و آزاده زیست. در نظرگاه فردوسی، مفهوم «داد» و «نیکی» دو مفهوم پیوندخورده در بینش و آرمان خواهی ایرانیان است.

امروز بر ماست که با درک امکانات زبان فارسی در جهت مایه‌ور کردن آن گام برداریم. درست است که هم پژوهشگران دانشگاهی و هم خارج از آن پژوهش‌هایی درخور درباره شاهنامه و نیز زبان فارسی پدید آورده‌اند اما از مطلوب خود هنوز فاصله داریم. باید تلاش کنیم جوانان ما شناختی درست از شاهنامه و پیام آن داشته باشند و با درک درست از میراث کهن خود، زبان فارسی را در گفتار و نوشتار خود درست به کار ببرند.

درست است که این مهم با برنامه‌ریزی دقیق و طولانی مدت محقق می‌شود اما باید بیش از پیش دست‌به‌کار شد و وقت را مغتنم شمرد. در این میان، وظیفه نخبگان هرچه بیشتر نمود می‌یابد.

امید است با چاره‌اندیشی و عمل به راه‌های سنجیده، زبان فارسی را که یکی از مظاهر تمدن این سرزمین و از شاهکارهای ادبی در جهان است، پاس بداریم و آن را به نسل‌های بعد منتقل کنیم.

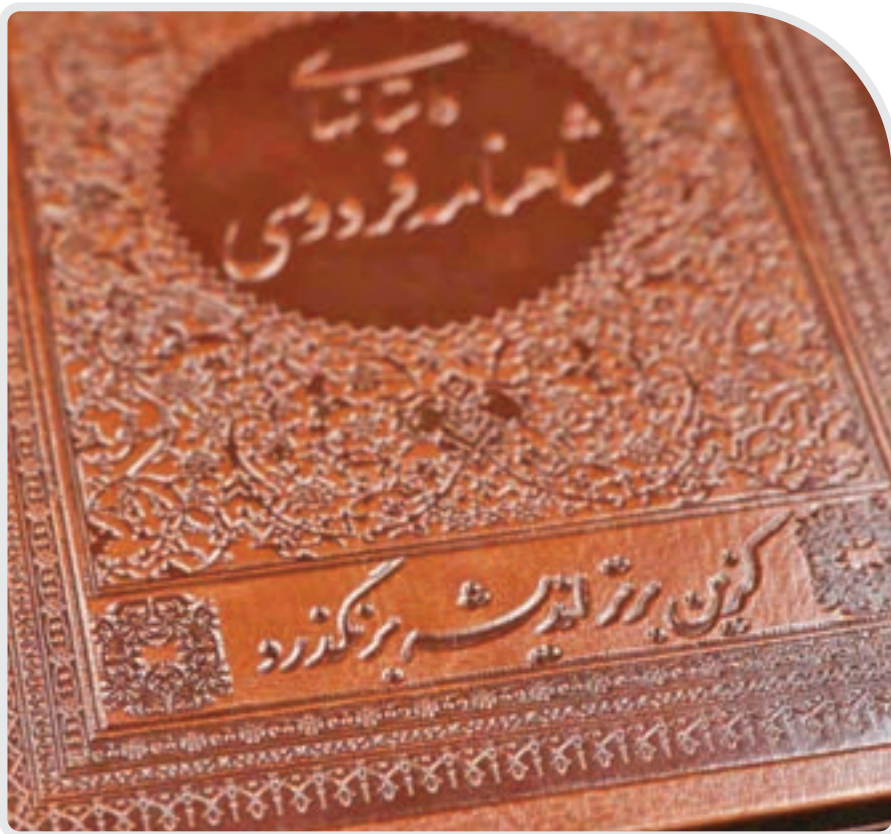

شنبه

۲۵ اردیبهشت ۱۴۰۱
۱۴ شوال ۱۴۴۳
شماره ۲۶۶۶

SHAHARANNEWS.IR

۵۲

اگر فردوسی نبود زبان فارسی نبود

کتاب از هر نوع فکر و موضوع، خواه پهلوانی و حماسی، خواه عاشقانه و غزلی، خواه اندرزی و تعلیمی، خواه رمزی و نغزی، خواه داستانی و اساطیری که بتوان آن را در حوزه مفهوم شعر درآورد، موجود است. او اهمیت شاهنامه حکیم توس را از سه نظر برمی‌شمارد و می‌افزاید: اول اینکه شاهنامه در قیاس با آثار ملی دیگر ملت‌ها، اثری سترگ، عظیم و درخور افتخار هر ایرانی است. دوم اینکه شاهنامه، تاریخ داستانی ایران و حاوی قصه‌های ملی ایرانیان است و سوم اینکه زبان فارسی، وسیله استحکام علقه اتحاد و ارتباط طوایف ایرانی است و شاهنامه فردوسی، چنان مایه و پایه زبان فارسی راغنی و محکم کرد که از آن پس، فراموش شدن و از بین رفتنش محال بود. از این رو، این کتاب پایه و بنیاد اتحاد قومی ایرانیان به شمار می‌آید.

← اسطوره‌های مانا

غلامحسین ابراهیمی دینانی، از اهالی شعر و ادب، نیز با اشاره به شعری از جامی درباره فردوسی می‌گوید: جامی از فردوسی به عنوان یکی از پیامبران شعر فارسی نام برده است که درباره آن نمی‌توان هیچ تردیدی داشت زیرا اگر فردوسی نبود، زبان فارسی وجود نداشت.

فردوسی اما فارغ از همه این توصیف‌ها شاعر وطن پرستی بود که سال‌ها عمر خود را صرف زبان ملی خود کرد و اسطوره‌ای ساخت که تا همیشه برای ایرانیان مانا و جاودان است. شاهنامه‌ای که باعث افتخار در عرصه بین‌المللی است. به نوعی، فردوسی نشان بین‌المللی زبان و شعر فارسی است.

← فردوسی چون تهمتن

یان ریپکا، دانشمند شرق‌شناس و استاد زبان فارسی در دانشگاه کارل فرگ، در کتاب تاریخ ادبیات ایران خود درباره فردوسی می‌نویسد: فردوسی در سراسر عرصه ادبیات فارسی، چون تهمتن قد برافراشته است. در جایی دیگر از این کتاب درباره شاهنامه نوشته شده است: حقیقت آشکار این است که در پهنه گیتی، هیچ ملت دیگری دارای یک چنین حماسه با عظمتی نیست که همه سنت‌های تاریخی‌اش را از دوران تاریک اساطیری تا اواسط سده هفتم در برداشته باشد.

امروز ۲۵ اردیبهشت در تقویم رسمی ایران به نام شخصیتی است که مقبره‌اش مشهدالرضا از مکان‌های مورد علاقه مسافران ایرانی و غیرایرانی چه فارسی‌زبان چه غیر از آن است. حکیم ابوالقاسم فردوسی قبل از آنکه شاعر باشد، دارای یک روح حماسی برای ایران و زبان فارسی بوده است. رهبر معظم انقلاب درباره حکیم توس می‌فرماید: خوشبختانه ادبیات سلف ما همه‌اش در جهت ارزش‌های الهی و اسلامی است، از جمله همین شاهنامه. حقیقت قضیه این است که فردوسی یک حکیم است. تعارف که نکردیم به فردوسی حکیم گفتیم. الان چند صد سال است که دارند به فردوسی حکیم می‌گویند. حکمت فردوسی چیست؟ حکمت الهی اسلامی. شما خیال نکنید که در حکمت فردوسی، یک ذره حکمت زرتشتی وجود دارد. فردوسی خدای سخن است. او زبان مستحکم و استواری دارد و واقعا پدر زبان فارسی امروز است. او دلباخته و مجذوب مفاهیم حکمت اسلامی بود. شاهنامه را با این دید نگاه کنید.

«مادام که در جهان مفهوم ایرانی وجود خواهد داشت، نام پرافتخار شاعر بزرگ هم که تمام عشق سوزان قلب خود را به وطن خویش وقف کرده بود، جاوید خواهد ماند. فردوسی شاهنامه را با خون دل نوشت و به این قیمت، خریدار محبت و احترام ملت ایران به خود گردید.» این‌ها جملاتی است که خاورشناس بزرگ روس به نام برتلس در مراسم هزاره فردوسی در ایران بیان کرد و از بزرگی فردوسی و شاهنامه او سخن گفت.

درباره جایگاه فردوسی، ادیبان و شاعران زیادی صحبت کرده‌اند. به قول سعدی، هر باب از این کتاب نگارین که برکنی/ همچون بهشت گویی از آن باب خوش تر است.

← از برای اتحاد ایرانیان

درباره بزرگی شاهنامه فردوسی، مرحوم دکتر مجتبی مینوی، ادیب و نویسنده، می‌گوید: شاهنامه بنایی بلند و یادگاری بزرگ است از عصر پهلوانی ایرانی، از عصر جمشید و فریدون و کیخسرو و رستم گرفته تا ظهور شاهنشاهی ساسانیان و انقراض آن. در این

درباره جایگاه خراسان متأثر از حکیم ابوالقاسم فردوسی در گفت‌وگو با دکتر امیر الهامی، مدرس ادبیات و زبان فارسی شاهنامه، اثری که شناخت سرزمین ایران با آن آغاز می‌شود

سمیرا شاهیان شاهنامه فردوسی از جمله آثار زبان و ادبیات فارسی است که نه تنها ایرانیان در طول تاریخ به آن مهر ورزیده و بزرگش داشته‌اند، بلکه همه جهانیان را تحت تأثیر قرار داده است. تأثیرگذاری و رواج شاهنامه فردوسی در خارج از ایران را می‌توان به دو دسته تقسیم کرد: نخست ترجمه‌های این اثر فاخر به زبان‌های مختلف، هم‌چنان که ترجمه عربی محمد بنداری، ترجمه فرانسوی ژول مول، ترجمه ایتالیایی پیتزی، ترجمه ترکی علی افندی، ترجمه ژوکوفسکی روسی از داستان رستم و سهراب و... از این گونه است. دوم پژوهش‌های مختلف درباره فردوسی و شاهنامه در عرصه جهانی است که نمونه‌های بسیاری دارد. هرمان اته، خاورشناس آلمانی، در کتاب تاریخ ادبیات فارسی و اشعار غنایی فردوسی، به شاهنامه پرداخته و اشعار غنایی فردوسی را شناسانده است. فون هامر، خاورشناس اتریشی، تئودور نولدکه آلمانی یا نگارش کتاب «حماسه ملی» و «فرهنگ بسامدی شاهنامه فردوسی» از فریتز ولف خاورشناس آلمانی از این نمونه‌ها هستند.

پس با این معرفی، می‌توانیم سوبه دیگری برای کسانی داشته باشیم که به قصد دیدن آرامگاه فردوسی و شخصیت‌های بزرگ ادبی به مشهد سفر می‌کنند.

در ادبیات فارسی پنج حکیم به نام‌های حکیم عمر خیام، ناصر خسرو، سنایی، نظامی و فردوسی داریم که سه تن از این حکما از سرزمین خراسان بزرگ برخاسته‌اند. پس می‌توانیم با این معرفی، قدرت اقتصادی کشور را نیز تقویت کنیم. سوم اینکه این بنا در باغ فردوسی بنا شده است. یعنی مستغلات مادی او هم محل گردشگری شده است. به‌روایتی، نه تنها اندیشه فردوسی برای این سرزمین جذاب است، بلکه مستغلات مادی او نیز امروز یک جاذبه گردشگری شده است. فردوسی همه لحاظ اقتصادی برای پرورش اثرش کار کرده است، هم بخشی از باغ پدری او بستری برای یک جاذبه گردشگری است.

از تجربه تان در دانشگاه قونیه بفرمایید. از دیدگاه شما تأثیر شاهنامه در معطوف کردن توجه مردم ملل دیگر به زبان فارسی چیست؟

شاهنامه از این جهت که زبانش در عین صلابت، پیچیده و ابالغات ناهنجار نیست. برای کسانی که به زبان فارسی علاقه‌مند هستند قابلیت یادگیری زیادی دارد. یعنی شاهنامه بین کسانی که کمی خواهند زبان فارسی یاد بگیرند ارزش بسیاری دارد. چه کتاب‌هایی که در حوزه آموزش زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان نوشته شده‌اند چه مدرسانی که در دانشکده‌های زبان خارجی در پاکستان و قونیه سوئدی خواهند نمونه‌هایی از شعر فارسی را بگیرند. از شاهنامه آغاز می‌کنند زیرا افزون بر اینکه زبانش استواری دارد و واژگان فارسی فراوانی را در بر می‌گیرد، دیرپایی و بدفهمی نیز ایجاد نمی‌کند. معتقدم شاهنامه هم لایه‌های پنهان دارد، اما ظاهر کلام و دریافت آن به گونه‌ای است که کار برای کسانی که به زبان فارسی مسلط نیستند دشوار نمی‌سازد. نکته دوم، شخصیت‌هایی که در شاهنامه فردوسی به‌عنوان قهرمان معرفی می‌شوند بیشتر دارای جنبه‌های مردمی هستند. یعنی پایگاه مردمی شاهنامه در مقایسه با بسیاری از متون حماسی حائز اهمیت است. این قهرمانان گاهی در دربار حضور دارند، اما بنیادهای مردمی‌شان حائز اهمیت است. نکته سوم، در بخش حماسی شاهنامه به‌عنوان کتابی که حماسه ملی ماست، بسیاری از آداب و رسوم ایرانیان را داریم که در حقیقت بخشی از آن با مجموعه سنت‌های جهان گذشته و امروز قابل مقایسه و بخشی از سنت‌هایش بر جهان معاصر تأثیر داشته است. بعضی از قصه‌های شاهنامه هیچ مشابه بین المللی‌ای ندارند. از جمله، داستان کاوه هیچ نمونه مشابهی در جهان ندارد و بارها از نظری هم‌تابودن بین پژوهشگران جهان بررسی شده است.

این راستا بوده است که ساخت زبان فارسی را معرفی کند. این در حالی است که حتی درباره توانایی‌ها و ساخت زبان فارسی در بین فارسی‌زبانان اطلاعات خوبی نداریم. در میان زبان‌های مختلف دنیا که به دو دسته تصریفی و اشتقاقی تقسیم می‌شوند، فردوسی توانایی این زبان را در هر دو گونه به جهانیان نشان داده است. برای اینکه از شاهنامه‌ای که قابلیت‌های ذاتی زبان فارسی را به رخ می‌کشد صحبت کنیم، باید به این موضوع بپردازیم که این اثر در چه بستری سروده شده است. وقتی فردوسی از کمترین واژگان بیگانه استفاده می‌کند، پیامش این است که من زبانی دارم که بدون کمک واژگان بیگانه، قابلیت واژه‌سازی فراوان دارد. بنابراین اگر قبل از اینکه به سهراب و رستم بپردازیم، بدانیم زبانی که این شخصیت‌ها را خلق کرده است چه توانایی‌ای دارد، گام مهمی برداشته‌ایم. از این رو، به باور من، با مقالات و برگزاری همایش‌هایی که مهمانان متخصص پرشماری می‌توانند داشته باشند، می‌شود قدم‌های مؤثر بعدی را برداشت.

همه می‌دانیم مشهد از جنبه‌های مختلف زیارتی، فرهنگی، ادبی و... قطب است. چطور می‌توانیم آثار مثبت فرهنگی و ادبی این جهان شهر را به جهانیان صادر کنیم؟

در انتساب فردوسی و توانایی‌هایی که این مجموعه (شاعران توسی و منطقه شاعر پرور توس) دارند، باید نگاه مستقلی داشته باشیم. با پسوند «توسی» دوازده سیزده نویسنده و شاعر توانا داریم: فردوسی توسی، نصرالدین توسی، دقیقی توسی و... بنابراین، وقتی این منطقه جغرافیایی را بشناسیم، معرفی آنجا چند اتفاق موزونی در پی خواهد داشت: یک، جهانیان متوجه می‌شوند فردوسی یک اتفاق یا جهش ژنتیکی نیست. این منطقه بالقوه توانایی پرورش بزرگانی از این دست را داشته است. کتاب‌های «سیاست‌نامه» و «اخلاق ناصر» آثار ارزشمندی در جهان اسلام و ایران و خراسان، جایی برای پرورش بزرگان بوده است و این موضوع در جهان پر رنگ می‌شود. دوم، در جهان گذشته کسب علم و دانش با ثروت اقتصادی ارتباطی نداشته است. یعنی حکما و طبیبان و ادیبان بالذات متمول نبوده‌اند، بلکه فقر ونداری برای آنان رایج تر بوده است. فردوسی نیز کسی نبوده که حکمت و علم را برای کسب ثروت پیشه کند، بلکه مردی بوده که ثروت را برای شناساندن فرهنگ مصرف کرده است. پس مشهد زادگاه افرادی است که مناسبات و قدرت‌های اقتصادی خودشان را در مسیر احیای بنیان‌های فرهنگی هزینه کرده‌اند و فردوسی از این دسته افراد است.

مطرح شود؟

مجموعه مقایسه‌های جهانیان درباره شاهنامه با آثار ملی جهان، این نکته را به خوبی نشان می‌دهد. برخی کشورها از جمله تاجیکستان، افغانستان و پاکستان در حوزه ایران شهر هستند و زبان فارسی در آنجا هنوز کارآمدی اجتماعی خود را دارد. دسته دیگری از کشورها نیز هستند که زبان فارسی را به‌عنوان یک کرسی دانشگاهی پذیرفته‌اند و در دانشکده‌های زبان‌های خارجی‌شان روی این زبان پژوهش می‌کنند. در آن سرزمین‌ها متوجه می‌شویم شاهنامه اثری است که معرفی سرزمین ایران با آن آغاز می‌شود. یعنی از ویژگی‌هایی برای مقایسه برخوردار است. گزینیه‌هایی برای تطبیق و یک مطالعه فرهنگی در شاهنامه وجود دارد که در جهان مطرح می‌شود. وقتی از قهرمان‌های ملی

امیر الهامی، مدرس زبان و ادبیات فارسی در دانشگاه‌های فردوسی و خیام که پیشینه تدریس برای دانشجویان دانشگاه سلجوق ترکیه را در سفری به این کشور داشته است، در گفت‌وگو ویژه پرونده این هفته به مناسبت بزرگداشت حکیم فردوسی، درباره ابعاد فراملی شاهنامه فردوسی گفته است.

جهانیان نیز مهم است. دستاوردهای این ظرفیت در عرصه بین‌المللی چیست؟

یکی از جلوه‌های ارتباط یک کلان‌شهر با جهان، فرای مناسبات استانی در تقسیم‌بندی کشور، شاخصه‌های فرهنگی آن شهر است. همان‌طور که در اسپانیا کاخ الحمراء به‌عنوان یک جاذبه مطالعاتی، فرهنگی و گردشگری، عاملی برای ارتباط استان اندلس و شهر مالاگامی بینید، مشهد نیز در کنار این‌ها تاریخی با اهمیت، شخصیت‌هایی فراتر از نگاه ملی دارد. وقتی می‌بینیم بزرگانی فردوسی را یادانته و شاهنامه‌اش را با «کمندی الهی» (سه‌گانه‌ای است به شعر که دانته آلیگیری، شاعر ونویسنده ایتالیایی، نوشتن آن را در سال ۱۳۰۸ میلادی آغاز و تا زمان مرگش در سال ۱۳۲۱ میلادی کامل کرد) مقایسه کرده‌اند، وقتی در اخبار جهان می‌شنویم که اشعار شاهنامه فردوسی وارد موسیقی پاپ کشورهای دیگر شده است و وقتی می‌دانیم هنر نقالی که یک گوشه‌اش شاهنامه فردوسی است به‌عنوان جریانی در هنرهای نمایشی در جهان امروز ما مطرح می‌شود، متوجه می‌شویم شاهنامه جدا از کارکردهای آموزشی و فرهنگی خودش در ایران، در جهان هم حائز اهمیت است. این شخصیت چه بارگاش چه زبانش متعلق به قومی است که در این برهه جغرافیای می‌بینیم. بدون شک، جهانیان حتی به‌عنوان یک گردشگر ساده دوست دارند به فردوسی و آرامگاه این حکیم توجه کنند. بنابراین، در کنار همه هیاهوهای اقتصادی‌ای که از این منظر پیش می‌آید، جهان اعتبار علمی خودش را در این خصوص جست‌وجو می‌کند و ما از این جست‌وجوگری جهانی نمی‌توانیم بی‌بهره باشیم. تلاش فراوانی که فقط برای یک آرامگاه در شهر قونیه ترکیه می‌شود این مهم را گویند می‌کنند که آرامگاه فردوسی در مشهد می‌تواند امتیازهای بسیاری در جهت اعتبار بخشی اقتصادی، ملی و حتی کافرینی و جاذبه‌هایی برای گردشگری فرهنگی و ادبی به ارمغان بیاورد.

به نظر شما زمینه‌هایی در شاهنامه فردوسی وجود دارد تا این اثر به‌عنوان یک مطالعه فرهنگی در جهان

مشهد زادگاه افرادی است که مناسبات و قدرت‌های اقتصادی خودشان را در مسیر احیای بنیان‌های فرهنگی هزینه کرده‌اند و فردوسی از این دسته افراد است

صحبت می‌شود، می‌گویید زیگفريد (قهرمان افسانه‌ای و شاهزاده اساطیر اسکاندیناوی و قهرمان رویین تن حماسه نیبلونگن است)، آشیل (قهرمان اسطوره‌ای یونان در داستان جنگ تروا است) و اسفندیار (شاهزاده کیانی در تاریخ اسطوره‌ای و حماسی ایران است که بیشتر برای نبرد سوگ انگیزش با رستم، دیگر پهلوان ایرانی، شناخته می‌شود). بالآخره باید با مورد مشابه با ضد، چیزی را بشناسیم. این زمینه در شاهنامه فردوسی به‌عنوان یک اثر وجود دارد که در جهان پیرامون ما با دو تقسیم‌بندی‌ای که بیان کردم به چشم می‌خورد.

برای اثرگذاری مفید تر شاهنامه به‌عنوان یک شاهکار ادبی برآمده از سرزمین خراسان در بعد بین‌المللی چه کمبودهایی داریم؟ آیا نیازی به تأسیس پژوهشکده‌های مختلف در جهان وجود دارد؟

نیاز به پژوهش بیشتر نداریم بلکه نیازمند معرفی بیشتر شاهنامه و بستری که فردوسی سازنده است هستیم. باید ساخت زبان فارسی به‌عنوان زبانی که می‌تواند خالق این مجموعه باشد معرفی کنیم. بر کسی پوشیده نیست که همه تلاش فردوسی در

ارزیابی جایگاه حکیم ابوالقاسم فردوسی در سپهر فرهنگ و ادب جهان در گفت‌وگو با مدرسان زبان و ادبیات فارسی در فراسوی ایران

بزرگ توس، فراتر از مرزها

شاهیان! اشعار فردوسی بزرگ و حکیم بدون شک در معرفی سرزمین ایران مؤثر بوده است و هست تا آنجا که استادان زبان و ادبیات فارسی باور دارند کار فردوسی در شاهنامه فقط ایران است، احیای دوباره ایران. در دوره‌ای که می‌رفت زبان فارسی به فراموشی سپرده شود، سراینده شاهنامه هویت تازه‌ای به مردم ایران بخشید. در هر گوشه دنیا، جهانیان به مظاهر فرهنگی و ادبی به دیده احترام می‌نگرند. یکی از این مظاهر، شاعر توسی ابوالقاسم فردوسی است که برای او احترام قائل هستند. گفتنی‌ها درباره این شاعر بلند آوازه مفصل است اما در گزارش ویژه این هفته که در روز بزرگداشت فردوسی مقابل دیدگان شما قرار می‌گیرد، بیشتر به تبیین شخصیت جهانی فردوسی بزرگ پرداخته‌ایم. جهان شهر در پرسش‌هایش از استادان زبان فارسی به این سمت رفته است که نیاز فعلی کشورهایی که کرسی‌های فعال زبان فارسی دارند چیست. پژوهش یا پژوهشکده؟ شاهنامه در خارج از مرزهای ایران چه تأثیری بر فرهنگ مردم گذاشته است و جایگاه خراسان ادبی و فرهنگی در جهان چگونه است و پرسش‌هایی از این دست. در این باره، با استادان بهادر باقری، عضو هیئت علمی دانشگاه تربیت مدرس و مدرس زبان فارسی در دانشگاه‌های بخارست رومانی و کی‌یف اوکراین، محمود بشیری، عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی و مدرس زبان فارسی در دانشگاه داکای بنگلادش، درباره تجربه زیسته‌شان با تکیه بر نقش فردوسی فراسوی مرزهای ایران سخن گفته‌ایم.

غیر ایرانیان به دیده احترام به زبان فارسی می‌نگرند

محمود بشیری یکی از استادان زبان فارسی است که پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، دو سال در دانشگاه داکای بنگلادش تدریس کرده است. او فرصت این را داشته است که از نزدیک با دیدگاه غیر ایرانیان به فردوسی و شاهنامه‌اش آشنا شود. این استاد می‌گوید: از سال ۱۳۰۰ هجری شمسی در کشور بنگلادش دانشگاهی تأسیس و رشته ادبیات فارسی هم در آنجا دایر شد. تدریس رسمی این رشته در دانشگاهی خارج از ایران، آن هم زمانی که هنوز دانشگاه در کشورمان پا به عرصه فعالیت گذاشته بود، بیانگر اهمیت زبان فارسی شد.

بشیری اظهار می‌کند: زبان فارسی بین عامه مردم بنگلادش جایگاه ویژه‌ای دارد. علاوه بر این، نزد خواص هم جایگاه خود را دارد. مردم بنگلادش نمی‌توانند فارسی صحبت کنند، اما شعرای فارسی زبان از جمله اشعار فردوسی به ویژه سعدی و مولانا را از بر هستند. این مردم در دوره پهلوی در دانشگاه‌های مختلف زبان فارسی خواندند. هنوز هم این روند بینشان ادامه دارد و به دیده احترام به زبان فارسی می‌نگرند.

به گفته این مدرس زبان فارسی در خارج از ایران، یک عامل مهم و البته اصلی در گرایش بنگلادشی‌ها به زبان رسمی کشورمان مسئله دین است. «مردم شبه قاره (هند، پاکستان و بنگلادش) بیشتر مسلمان هستند. سنیان حنفی تعصب زیادی به زبان فارسی دارند. این موضوع به امام مذهب آن‌ها، ابوحنیفه، برمی‌گردد. او فتوایی درباره زبان فارسی دارد مبنی بر اینکه هر کسی نتواند نماز را به زبان عربی بخواند، می‌تواند به فارسی بخواند. از این رو، زبان فارسی بین آن‌ها آن قدر رایج است که هیچ وقت نمی‌گویند صلا. می‌گویند نماز.»

در رومانی دیدم، گزیده‌هایی از کتاب شاهنامه فردوسی به زبان رومانیایی ترجمه شده است. هم چنین گلستان و بوستان سعدی که برگردان شده و در اختیار مردم است، اما عموم مردم خیلی کم حتی ایران را می‌شناسند.

حماسه ملی ایران، شاهنامه، در خارج از مرزهای کشور معیاری برای پرداختن به زبان و ادب فارسی است. با این همه فقط آن‌هایی که با ادبیات کلاسیک جهان آشنا هستند بیشتر سراینده این اثر ماندگار را می‌شناسند و بیشتر در مجامع دانشگاهی و افرادی که با زبان‌های شرقی مطالعه می‌کنند یا شرق شناسی می‌خوانند، فردوسی را یک شخصیت شاخص ادبی می‌شناسند. نیکویخت با تکیه بر تجربه زیسته‌اش در فراسوی مرزهای ایران از توجه کشورهای مختلف به ترویج زبان و فرهنگشان چنین می‌گوید: بعضی از کشورها سرمایه‌گذاری فراوانی برای ترویج زبان و فرهنگشان کرده‌اند. برای نمونه، ترک‌ها یا عرب‌ها به ویژه چین و کشورهای غربی مثل آلمان و فرانسه با تأسیس مؤسسات یا ترویج کرسی‌های زبان در دانشگاه‌ها، به این موضوع توجه کرده‌اند. ایران در مقایسه با کشورهای نام برده،

داشتیم با رساله‌های فراوانی در باب زبان و ادبیات فارسی روبه‌رو شدم، به ویژه مقالاتی که درباره شاعران کلاسیک مثل فردوسی نوشته بودند. هم چنین در خیلی از کتابخانه‌هایشان نسخه‌های خطی فراوانی از زبان فارسی است. از جمله در رومانی در آکادمی بخارست یک مجموعه خطی (شامل حدود ۵۰ نسخه) موجود بود که حدود هفتاد نسخه خطی آن به زبان فارسی است.

از مجموع این‌ها یک اثر نفیس از شاهنامه فردوسی موجود بود که به همت سفارت جمهوری اسلامی ایران در بخارست، گزیده‌ای از آن با تصاویر مینیاتورهایی زیبایی که داشت، در سیصد چهارصد صفحه در سال ۲۰۱۸ چاپ و برای خیلی جاها ارسال شد. نسخه نفیسی از شاهنامه فردوسی است که در مجموع نسخه‌های خطی آکادمی، با شماره، ثبت و ضبط شده است.

اما برخلاف آنچه استاد بشیری پیش تر گفته بود، نیکویخت می‌گوید: فردوسی به عنوان شاعر بزرگ جهانی در بیشتر کشورها شناخته شده است، به ویژه در دانشگاه‌هایی که زبان‌های شرقی یا رشته‌های ایران شناسی و زبان و ادبیات فارسی تدریس می‌شود تا آنجا که

کرسی‌های زبان فارسی در کشورهای بلوک شرق

اثرگران سنگ فردوسی، شاهنامه، افزون بر اینکه بر غنای ادبیات فارسی افزوده است، در غرب از جمله فرانسه که از مهم‌ترین پایگاه‌های فرهنگی است، باعث جلب توجه ادیبان به زبان فارسی شده است و هر کدام با الهام از شاهنامه دست به خلق اثری درخور زده‌اند. ناصر نیکویخت، عضو هیئت علمی دانشگاه تربیت مدرس، درباره اثرپذیری جهانیان از شاهنامه می‌گوید: مردمان کشورهای بلوک شرق از جمله مسکو، رومانی و اوکراین که پس از استقلال از شوروی سابق جدا شدند، با زبان و ادبیات فارسی آشنا بودند. در شوروی سابق، در بعضی جمهوری‌ها، کرسی‌های زبانی تأسیس شده بود و بزرگان زیادی در این کشور مدرس زبان فارسی بودند. برای نمونه، در مسکو، کرسی زبان فارسی بزرگ بوده و در سن پترزبورگ و دانشکده شرقی، زبان فارسی تدریس می‌شده است و دانشجویانی در سطح دکترا فارغ التحصیل می‌شدند.

این مدرس زبان فارسی در دانشگاه‌های بخارست رومانی و کی‌یف اوکراین شرح می‌دهد: در سفرهایی که به اوکراین، مسکو و رومانی

بهادر باقری، معاون اجرایی گسترش زبان فارسی و ایران شناسی

ناصر نیکویخت، مدرس زبان فارسی در دانشگاه‌های بخارست رومانی

محمود بشیری، مدرس زبان فارسی در دانشگاه داکای بنگلادش

اقدام بسیار اندکی صورت داده است. زمانی که در رومانی بودم، ترک‌ها فعالیت زیادی داشتند. آن‌ها در سال ۲۰۰۹ یک مؤسسه غیردولتی تأسیس کردند که امروز چهل نمایندگی از جمله در ایران دارد. هر سال به مناسبت‌های فرهنگی، جشنواره‌هایی در کشورهای متعدد جهان تشکیل می‌دهد. تبلیغات خوبی می‌کنند و در رومانی کرسی زبان مستقل داشتند. حدود ۳۵ دانشجوی در یک سال داشتند در حالی که ایران شاید ۱۰ دانشجو داشت. در ایران هم مؤسسه بنیاد سعدی متولی این امر است اما متأسفانه نشان داده است هر سال با کمبود بودجه روبه‌رو هستیم و نمی‌تواند رسالت اصلی خود را به‌طور کامل دنبال کند.

درهای فرهنگ‌ها به روی یکدیگر باز شود

باقری، دانشیار گروه آموزشی زبان و ادبیات فارسی در دانشگاه خوارزمی، با بیان اینکه معرفی شخصیت‌های جهانی فرهنگ و ادب از جهان شهر مشهد عزمی ملی می‌طلبد ادامه می‌دهد: گام نخست این است که در سطح کلان کشور، خودمان قدر این بزرگان را چندان که باید و شاید بدانیم، اما متأسفانه این‌طور نیست و می‌بینیم خیلی راحت کشورهای دیگر شاعرانمان را به نام خودشان مصادره می‌کنند. ما هم کاری جدی در این زمینه انجام نمی‌دهیم. او اضافه می‌کند: بحران کرونا و مشکلات ارزی باعث شده است

خراسان و شاهنامه

بشیری، عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبایی، باور دارد داستان شاهنامه با خراسان ارتباط دارد، اما نه ارتباطی از جنس اینکه فردوسی اهل توس بوده است. چنین ارتباطی را در دیباچه شاهنامه می‌شود دید. در دیباچه وقتی به این بخش می‌رسد که چرا به شاهنامه توجه کرده است، شرح می‌دهد: جوانی از نسل پهلوانان و ولی زادگان ایران بود که به فرهنگ و تاریخ این سرزمین علاقه مند و حاکم توس و نیشابور از سوی سامانیان بود. محمد بن عبدالرزاق که به دنبال این بود، داستان‌های گذشته ایران را احیا کند. داستان‌ش از یک طرف با شاهنامه و از طرفی به امام رضا (ع) پیوند می‌خورد. پیوندش از این جهت است که داستان ضامن آهومر بوط به همین شکارچی و حاکم منطقه توس می‌شود. در زمان شکار، آهوز تیررس او خارج می‌شود. تعجب می‌کند زیرا تا قبل از آن هیچ آهویی از دست او نگریده بود. وارد خرابه‌ای می‌شود که آهوز تیررس خارج شده بود. پیرمردی در آنجا مشغول کار بود. از او پرسید: اینجا کجاست؟ پاسخ داد: مقبره امام هشتم شیعیان است. شکارچی پیش خودش گفت: احتمالاً به دلیل این جایگاه خاص است که آهوز دست من گریخت. از این رو، متنبه می‌شود و دست از شکار می‌کشد. تغییر عقیده می‌دهد و به جمع‌آوری داستان‌های شاهنامه روی آورد. به همت او، کتابی فراهم می‌آید به نام شاهنامه منثور ابومنصوری. این شاهنامه مورد توجه فردوسی بوده و بر اساس آن، سخن منظوم شاهنامه را سروده است.

زبان فارسی زبان علم شناخته نشده است

نکته دیگر این است که هنوز زبان فارسی در دنیا به عنوان زبان علم شناخته نشده است. بنابراین، نمی‌توانیم به جایگاهی که زبان‌های دیگر دارند برسیم. این جمله را نیکویخت اظهار می‌کند و ادامه می‌دهد: آلمانی‌ها با تأسیس مؤسسه گوته به‌طور رسمی مسئول گسترش زبان و فرهنگشان در جهان هستند. شعبات فراوانی از این مؤسسه در کشورها تأسیس کرده‌اند و از حمایت کامل دولت و وزارت خارجه آلمان برخوردارند تا آنجا که توانسته‌اند تأثیر چشمگیری بر معرفی و گسترش این زبان در دنیا بگذارند. این استاد دانشگاه می‌افزاید: وقتی خودمان را با کشورهای همسایه مثل ترکیه یا کشورهای عربی، هند، بنگلادش و چین مقایسه می‌کنیم، درمی‌یابیم در توسعه زبان و فرهنگ ملی مان رتبه پایین تری داریم. کم‌کاری یا ناتوانی و برنامه‌ریزی‌های نادرست سبب شده است جایگاه فرهنگی تمدنی ما در دنیا روشن نشود و نتوانیم آن را در معرض دید جهانی قرار بدهیم و حقیقت را ادا کنیم. امیدوارم روزی ما هم به این جایگاه برسیم. فرهنگ و تمدن ایرانی با پیشینه و بسیار غنی است. شاعران و اندیشمندان ما در سطح جهانی دارای افکار و اندیشه‌هایی بلند بوده‌اند که می‌تواند بر تعالی فرهنگ جهانی مؤثر باشد.

او با اظهار تأسف بیان می‌کند: کرسی‌های زبان فارسی در این سال‌ها افت کرده است. یعنی در جاهایی که کرسی‌های زبان فارسی به عنوان زبان اول تدریس می‌شدند، به تدریج با بازنشسته شدن استادان، این کرسی‌ها هم به تعطیلی انجامیدند. متأسفانه زبان فارسی در خیلی از این جاها به عنوان زبان دوم تدریس می‌شود. از نظر کیفیت تدریس و آموزش هم سطحش پایین آمده است. در سال‌های اخیر که کرسی‌های زبان فارسی در کشورها به تعطیلی گراییده و ایران قادر نبوده است استادی به این کشورها اعزام کند، متأسفانه از تعداد دانشجویانی هم که به زبان فارسی گرایش داشتند کم شده است. کسانی که متصدی زبان فارسی هستند به همان زبان مبدأ مثلارومانیایی، اوکراینی و... تدریس می‌کنند. در نتیجه، سطح آموزش خیلی پایین آمده است.

بازتاب مثلث مشهد، فردوسی و شاهنامه

محمود بشیری در باره مثلث مشهد، فردوسی و شاهنامه و تأثیر این شاعر در خارج از مرزهای ایران می‌گوید: مشهد با شاعران منطقه خراسان بعد ادبی پیدا کرده است، اما امروز همین کار باید ادامه پیدا کند. برای نمونه، در بجنورد، داستان نویسانی داریم که منطقه خودشان را در آثار ادبی برجسته کرده‌اند. رمان «آبناز هل دار» که تلفیقی بین جغرافیا، تاریخ، فرهنگ، سنت و ادبیات است، در عین حال ارتباطی با جنگ می‌یابد و نقش منطقه در جنگ تحمیلی را بازگو می‌کند، یکی از همین نمونه‌هاست. شاهنامه فردوسی در بعد بین الملل هم این گونه است. یک وجه آن

حماسه واسطوره است و بین استادان ملل جزو کتاب‌های برجسته است. حتی خیلی‌ها آن را برجسته‌تر از آثار یونانیان می‌دانند. به همین اعتبار، به شاهنامه توجه کرده‌اند بنیادین اسطوره ایرانی چطور گرد آمده است. یکی از کارها این است که باید نویسندگان کمک و توجه شوند تا بتوانند فرهنگ منطقه را در آثار ادبی منعکس کنند. از این روی، آن منطقه بعد جهانی هم پیدا می‌کند. باقری، دانشیار گروه آموزشی زبان و ادبیات فارسی در دانشگاه خوارزمی، در همین راستا اضافه می‌کند: خوشبختانه قطب شاهنامه و فردوسی‌شناسی که در دانشگاه فردوسی مشهد دایر شده است هم‌زمان و هم‌گام با انجمن ترویج زبان فارسی نشست‌های خوبی برگزار می‌کند. اگر دانشگاه مشهد نام «فردوسی» را یک نشان افتخار برای خود بداند و بیشتر روی ادبیات حماسی متمرکز شود، از طرفی همایش‌هایی در حوزه ادبیات تطبیقی برگزار کند، می‌تواند مفید باشد.

قدر این بزرگان را بدانیم

«تردید نیست که شاهنامه فردوسی از حماسه‌های بزرگ جهان به شمار می‌رود. از این رو، خیلی‌ها این اثر را از «ایلیاد و ادیسه»، شاهکار معروف هومر، هم ارزشمندتر می‌دانند که به چند زبان زنده جهان ترجمه شده است، اما این برای تبیین شخصیت جهانی فردوسی در بعد بین الملل کافی نیست.»

بهادر باقری با بیان این مطلب توضیح می‌دهد: در حقیقت، همه از جمله دانشگاهیان، رایزن‌های فرهنگی، ایرانیان خارج از کشور که کاری از دستشان برمی‌آید و ظرفیت‌هایی که داریم مثل روابط بین دانشگاهی، کرسی‌های زبان و ادبیات فارسی که در دو بیست کشور جهان وجود دارند، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی می‌توانند به این هدف کمک کنند که نه تنها فردوسی که متون ادبی قدیم و معاصرمان را به جامعه ادبی جهان معرفی کنیم.

او که در زمینه آموزش زبان فارسی در کشورهای کلمبیا و کره نیز حضور داشته است می‌افزاید: تا زمانی که قدر بزرگان کشورمان را که جزو مفاخر فرهنگی هستند و هم چنین استادان، ادیبان و دانشمندی که سایه‌شان بر سر فرهنگ و دانش این کشور است ندانیم و آن‌ها را الگوهای بزرگ فرهنگی برای نوجوانان و جوانان معرفی نکنیم، چطور توقع داریم در جهان معرفان خوبی برای فردوسی باشیم؟

این استاد دانشگاه با اظهار تأسف از بی‌توجهی به آثار بزرگان در تولیدات فرهنگی می‌گوید: چند سریال از داستان‌های شاهنامه ساخته ایم؟ چند تئاتر عروسکی، فیلم سینمایی، بازی رایانه‌ای، کارتون و انیمیشن با توجه به آثار درخور «کلیله و دمنه»، «مرزبان‌نامه»، «مثنوی»... ساخته ایم؟ چند فیلمی هم که از شاهنامه ساخته شده است در خارج از کشور رورسیده بوده است. به قول حافظ، «سال هادل طلب جام جم از ما می‌کرد/ آنچه خود داشت زیبگانه تمنا می‌کرد». دانشیار گروه آموزشی زبان و ادبیات فارسی در دانشگاه خوارزمی باور دارد: ابتدا باید حسابان را با خودمان روشن کنیم و در کشورمان قدر این بزرگان را بدانیم. سپس برای معرفی عالمانه و درست آن‌ها به جامعه جهانی برنامه‌ریزی و اقدام کنیم.

از نظر فرهنگی کم‌کاری کرده‌ایم

نیکویخت، مدرس زبان فارسی در دانشگاه‌های بخارست رومانی و کی‌یف اوکراین، معتقد است برای تبیین شخصیت جهانی فردوسی بزرگ در بعد بین الملل، عقب مانده‌ایم. او می‌گوید: ما کم‌کاری کرده‌ایم. می‌توانستیم از داستان‌های حماسی و اسطوره‌ای مان در شاهنامه فیلم بسازیم، پوزمینه‌های سینمایی برجسته‌ای دارد، اما متأسفانه کمتر به این بخش پرداخته‌ایم. در مقابل، کره‌ای‌ها از اسطوره‌های نداشته‌شان فیلم و مجموعه تلویزیونی ساختند و در دنیا ترویج دادند. وانگهی شبکه‌های تلویزیونی ایران هم چندین بار این آثار را نمایش دادند. متأسفانه از نظر فرهنگی کم‌کاری کرده‌ایم و دنیا هنوز سرمایه‌های فراوانی را که در داستان‌های قهرمانی مان داریم نمی‌شناسد. مردم دنبال این مسائل نیستند مگر اینکه تبلیغ و ترویج شود. از این رو، آن‌هایی که متصدی امور فرهنگی بوده‌اند و هستند، قادر نبودند اسطوره‌ها را بشناسند. این استاد زبان فارسی اضافه می‌کند: مردم در بعضی از کشورهای دنیا حتی سرزمین ایران و زبان ما را نمی‌شناسند، چه برسد به مشاهیر ادبی. همه این‌ها بیانگر کم‌کاری‌های ماست.

از این سو، بشیری، عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبایی، وظیفه خراسانی‌ها در زمینه بزرگداشت شاعر حماسه‌سرای ایرانی را این گونه معرفی می‌کند: انتظاری می‌رود خراسانی‌ها در باره فردوسی تعصب بیشتری داشته باشند که هم اکنون دارند. اطلاع داریم دانشکده ادبیات مشهد قطب شاهنامه و فردوسی‌شناسی است. هر چند در گذشته خراسانیان با فردوسی با احترام برخورد نکردند و اجازه ندادند در قبرستان مسلمانان دفن شود، سخن فردوسی بزرگ است و از چشم نیفتاد بلکه روز به روز به قدر و بزرگی‌اش افزوده شد.

شاعر نامدار مشهدی چه جایگاهی در عرصه بین الملل دارد؟

فردوسی در کانون توجه دانشمندان خارجی

لمسندن انتشار یافت. لمسندن معلم زبان‌های عربی و فارسی مدرسه فورویلیام کلکته بود. او در سال ۱۸۱۱ نخستین جلد شاهنامه را با حروف سربی درشت به خط نستعلیق در ۷۲۲ صفحه رحلی و همراه با مقدمه انگلیسی به چاپ رساند.

آتکینسون در سال ۱۸۱۴، یعنی سه سال بعد از چاپ لمسندن، داستان رستم و سهراب را چاپ کرد. آتکینسون نیز از خاورشناسان مقیم هند بود. او داستان رستم و سهراب را در ۲۶۷ صفحه با حروف سربی و خط نستعلیق در کلکته چاپ و آن را با مقدمه و ترجمه انگلیسی متن همراه کرد. از ویژگی‌های این چاپ، آراستن آن با نقاشی است. نگاره‌های آن، ترکیبی از شیوه سنتی مجالس شاهنامه و سبک فرنگی است.

ماجراهای فردوسی در تاجیکستان

امروز هم مردم تاجیک شاهنامه می‌خوانند و شاهنامه‌خوان‌ها را با شوق زیاد گوش می‌دهند. آن‌ها در مهمان‌خانه‌ها، محفل‌های ادبی و نیز از طریق صفحه تلویزیون و امواج رادیو با شنیدن داستان‌های شاهنامه که توسط شاهنامه‌خوان‌ها خوانده می‌شود، شب‌های دراز زمستان را سپری می‌کنند. امروز هم مردم تاجیک برنامه شاهنامه‌خوانی رادیویی تاجیک را که شادروان لایق شیرعلی، شاعر معاصر تاجیک، آن را به عهده داشت با شوق تمام گوش می‌دهند.

ساتم الغ‌زاده از تاجیک‌زادگان از پاکستان است که در رشد ادبیات تاجیکستان نقش و سهمی بسزا و ارزنده داشته است. کتاب «داستان زندگی فردوسی» به قلم این نویسنده منتشر شده است. این رمان تاریخی با زبان و لحنی خاص، به روایت ماجراهای کمترشنیده شده زندگی حکیم فردوسی پرداخته است و مخاطب را از زاویه‌ای بسیار نزدیک، با چالش‌های او در رویارویی با حاکمان و سلاطین آشنا می‌کند. کتاب حاضر زمانی است تاریخی از زندگی فردوسی که با این عنوان تدوین یافته است: «شاعر ناکام» و «شاعر و شاه». در رمان حاضر، نویسنده گزارشی از حیات اجتماعی و فرهنگی فردوسی، شاعر بزرگ ایران، به دست می‌دهد. در واقع، آنچه در این کتاب آمده، بخشی از رخداد‌های واقعی است که در زندگی استاد فرزانه توس رخ نموده است. در این داستان، با فرهنگ و تمدن ایرانی و سیمای بیش از هزار سال تاریخ و سرگذشت مردم ایران آشنا می‌شوید.

هفتم آذر ۱۳۸۱ برابر با ۲۸ نوامبر ۲۰۰۲ امامعلی رحمان، رئیس جمهوری تاجیکستان، به پاس قدرانی و احترام به ساتم الغ‌زاده، نویسنده کتاب، نشان «اسماعیل سامانی» را به او اعطا کرد.

کهزاد که از دانشمندان صاحب‌نام افغانستان در زمینه تاریخ و ادبیات است. او در سال ۱۳۲۳ رساله کوچکی با نام «شاهنامه و مقایسه میان پهلوانان آن و اوستا» و در سال ۱۳۵۵ کتاب «افغانستان در شاهنامه» را تألیف کرده است. فاروق نیلاب رحیمی کتاب «دیدگاه‌های نوین در شاهنامه» را با شانزده مقاله با عناوینی از جمله «انگیزه‌های شاهنامه سرایی در خراسان»، «بلخ در شاهنامه»، «سیمین دخت، زن مدبر و آگاه» و «جای ناپدید شدن کیخسرو در خاواک پنجشیر» نوشته است. مقاله «انگیزه‌های شاهنامه سرایی در خراسان» در شماره ۱۳ مجله ایرانی «سخن عشق» نیز چاپ شده است. عبدالحی حبیبی، دانشمند نامی افغانستان، نیز برای «چهار مقاله بر فردوسی» اثر پروفیسور محمود خان شیرانی مقدمه و حاشیه نوشته و این اثر را از زبان اردو به دری ترجمه کرده است.

شاهنامه در ترکیه از غربی درمی‌آید

در سرزمین همسایه دیگرمان، ترکیه، برخلاف سایر کشورهای همسایه، شاهنامه غریب است. آثار مکتوب در این کشور به اندازه کافی وجود ندارد. چندی قبل، بنیاد سعدی با پروفیسور نعمت بیلدیریم مصاحبه‌ای صورت داد که ما را در این باره کمی امیدوارتر می‌کند. در این مصاحبه، به این می‌رسیم که در دانشگاه‌های ترکیه کرسی زبان و ادبیات فارسی وجود دارد و دانشجویان بسیاری در این رشته مشغول تحصیل هستند. شاهنامه بارها به صورت کامل و ناقص در ترکیه ترجمه شده است. اولین بار حدود بیست هزار بیت شاهنامه را استاد مانجاتی لولکال به زبان ترکی استانبولی ترجمه کرده بود که در سال ۱۹۰۵ میلادی در ترکیه منتشر شد اما به تازگی، نعمت بیلدیریم در این زمینه اقدام مهمی انجام داده است. او شاهنامه را به طور کامل به زبان ترکی ترجمه کرده است. او با این ترجمه، توانست در بیست و چهارمین دوره جایزه جهانی کتاب سال جمهوری اسلامی ایران برگزیده شود. بیلدیریم استاد و مدیر گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه آتاتورک کشور ترکیه است.

کتاب فردوسی در مرکز توجه دانشمندان قزاق

بعد از ترکیه، اهمیت شاهنامه در قزاقستان کمتر از سایر همسایگان است اما به تازگی ترجمه‌ها و کتاب‌هایی در این باره منتشر شده است. آنچه اهمیت دارد این است که ترجمه شاهنامه ابوالقاسم فردوسی با زبان قیپچاقی در مرکز توجه دانشمندان قزاق قرار گرفته است. البته این نسخه از شاهنامه که در عصر شانزدهم میلادی توسط سید شریف نام مترجم در مصر با زبان قیپچاقی ترجمه شده است، هم اکنون در مؤسسه خاورشناسی و میراث خطی آکادمی علوم جمهوری تاجیکستان نگهداری می‌شود. به گفته دکتر امر یزران علی‌مردان، مدیر بخش نسخ نادر مؤسسه مذکور، پس از آنکه برخی صفحه‌های این کتاب نادر در یک همایش در قزاقستان نمایش داده شد، دانشمندان قزاق تصمیم گرفتند آن را دوباره منتشر کنند. به گفته دکتر اتگین کمیسایف، خاورشناس و شاهنامه‌پژوه قزاق، این نسخه با زبان کلاسیک قیپچاقی ترجمه شده است که اقوام قزاق، ازبک و ترکمن آسیای میانه می‌توانند از آن استفاده کنند. کتاب «فردوسی و رشد حماسه‌های ملی در ایران و آسیای مرکزی» به همت رابینزی فرهنگی ایران در قزاقستان، با همکاری انتشارات کتابخانه آلژاس در شهر آلماتی و پشتیبانی مرکز سامان‌دهی ترجمه و نشر معارف اسلامی و علوم انسانی، در ۵۲۰ صفحه و شمارگان پانصد نسخه به زبان روسی منتشر شده است.

اولین چاپ شاهنامه در هند با حروف سربی

هندی‌ها با اولین چاپ شاهنامه، سابقه‌ای طولانی دارند. نخستین چاپ رسمی شاهنامه از سوی ماتیو

حکیم ابوالقاسم فردوسی تنها شاعری ایرانی است که توانسته است زبان فارسی را در ایران و حتی کشورهای همسایه احیا کند. اکنون زنده ماندن زبان فارسی در ایران و عرصه بین الملل مدیون حکیم ابوالقاسم فردوسی است. اثر برجسته‌ای که از این شاعر نامی به جای مانده سبب شده است او یکی از شاخص‌ترین چهره‌های ادبیات ایران در سراسر دنیا شناخته شود. فردوسی سی سال رنج کشید و حالانچه قرن هاست بازند چهره‌های برجسته جهان شده است. آن‌ها از خون دلی که فردوسی برای سرودن شاهنامه خورده است یاد می‌کنند. کتاب‌هایش را در کشورهای مختلف ترجمه کرده و در وصف فردوسی و داستان‌هایش کتاب‌های فراوانی نوشته‌اند. در این گزارش، نگاهی گذرا می‌اندازیم به جایگاه فردوسی در کشورهای مختلف.

شاهنامه چینی در چین

جان هونین، استاد زبان و ادبیات فارسی دانشگاه پکن، اکنون از فعال‌ترین ایران‌شناسان چین است. او برای معرفی فردوسی و شاهنامه در کشورش، تلاش‌های بسیاری داشته است. جان هونین بیست سال قبل متن کامل شاهنامه را به زبان چینی ترجمه و منتشر کرده است. او کتاب دیگری با عنوان «پژوهشی در شاهنامه» با ۱۹۰ صفحه نوشته و روانه بازار کرده است. در این کتاب، به مباحثی چون تاریخ ایران باستان، شرح حال و زندگی فردوسی، محتوای حماسی شاهنامه، موفقیت‌های اعتقادی و هنری فردوسی در کتاب شاهنامه، شاهنامه در چین و جایگاه شاهنامه در ادبیات ایران و جهان پرداخته شده است. از دیگر آثاری که در این باره در چین منتشر شده‌اند: کتاب «رستم و سهراب در شاهنامه» به نام «رستم‌نامه» در مجموعه‌ای از حماسه‌های جهانی از سوی انتشارات این‌لینگ در شهر نان، «منتخبی از شاهنامه فردوسی» از سوی انتشارات ادبیات مردم چین و «منتخبی از شاهنامه فردوسی» در تایوان از سوی انتشارات گوانفگو.

فردوسی سبب نزدیکی ایران و پاکستان

پاکستان از همسایه‌های پرجمعیت کشور ماست. زبان رسمی این کشور اردوست و زبان اردو با زبان فارسی اشتراکات فراوانی دارد. در پاکستان پروفیسور عبدالشکور احسن مقاله‌ای با عنوان «ارزش تاریخی شاهنامه فردوسی» در مجله «الباقیات» منتشر کرده است. او مدتی رئیس مرکز تحقیقات دانشگاه پنجاب بوده است. هم‌چنین در این کشور تمبر فردوسی به چاپ رسیده است که اکنون در بسیاری از فروشگاه‌های کلکسیون موجود است.

محمد ایجاز الحق، عضو مجلس ملی پاکستان، آذر سال ۱۳۹۵ برای بازدید از آرامگاه فردوسی به مشهد آمد و در حاشیه این بازدید بیان کرد: فرهنگ غنی ایران باعث پرورش شاعران بزرگی همچون فردوسی شده است. حکیم ابوالقاسم فردوسی برای همه مردم پاکستان شناخته شده است و افرادی همچون فردوسی باعث نزدیکی دو کشور ایران و پاکستان می‌شوند.

شاهنامه در افغانستان

بعضی داستان‌های شاهنامه در مناطقی اتفاق افتاده است که اکنون جزو کشور افغانستان است. این اثر حماسی از گذشته‌های بسیار دور از شناخته شده‌ترین کتاب‌ها بین افغانستانی‌ها بوده است. با وجود مشکلاتی مانند حمایت نکردن از زبان فارسی و پراکندگی فارسی‌پژوهان افغانستانی در کشورهای دیگر، در دوره معاصر، بر اساس مقاله‌ای از ادیب و پژوهشگر افغانستانی رسول رهین، کتاب‌شناس افغانستانی، دوازده کتاب تحقیقی و پنجاه مقاله تحقیقی درباره شاهنامه، پهلوانان و قهرمانان آن و زندگی‌نامه حکیم ابوالقاسم فردوسی منتشر شده است. از شاهنامه‌پژوهان معاصر افغانستان می‌توان به این افراد اشاره کرد: احمدعلی

حکیم
ابوالقاسم فردوسی
برای همه مردم پاکستان
شناخته شده است و افرادی
همچون فردوسی سبب نزدیکی دو
کشور ایران و پاکستان
شده‌اند

تجسم خالق شاهنامه در جهان

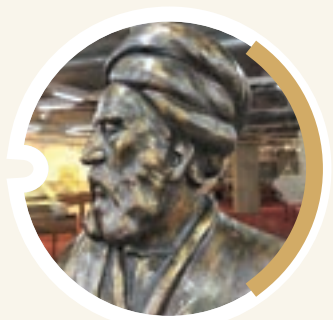

مجسمه‌های حکیم سخن، ابوالقاسم فردوسی، از آثار آشنا برای مردم است که در شهرهای مختلف ایران و نقاطی از جهان جانمایی شده است. تلاش‌هایی همچون ساخت تندیس‌هایی از شاعر توس از فعالیت‌هایی است که هنرمندان بسیاری در راستای بزرگداشت نام و یاد این شاعر پرآوازه صورت داده‌اند. در برخی منابع آمده علاوه بر ایتالیا، تندیس‌هایی از فردوسی بزرگ در کشورهای آلمان، انگلستان، تاجیکستان و فرانسه نیز نصب شده است. هم‌چنین به کوشش بنیاد فردوسی و افشین اسفندیاری، هنرمند مطرح و عضو هیئت امنای بنیاد فردوسی، سه تندیس از شاعر ایرانی در ارتفاع ۲/۵ متر با پایه، ساخته شده است. این سه تندیس از فردوسی با طراحی‌های گوناگون هم‌زمان با برپایی اکسپوزی جهانی شانگهای (مهر ۱۳۸۹)، بیست‌وهفتمین دوره فستیوال جهانی زمستانی سارایوو (بهمن ۱۳۸۹) و جشن جهانی نوروز در تاجیکستان (فروردین ماه ۱۳۹۰) در کمتر از یک هفته ساخته شده است و پس از ساخت در این سه کشور، به دانشگاه پکن در چین، موزه شهر سارایوو در بوسنی و هرزگوین و موزه ملی تاجیکستان در شهر دوشنبه از سوی بنیاد فردوسی به نشانه دوستی مردم ایران پیشکش شد.

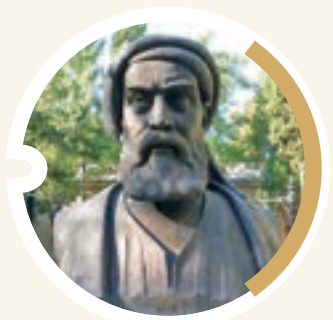
تهران

سازنده: ابوالحسن صدیقی
محل نصب: میدان فردوسی
زمان نصب: سال ۱۳۳۸
مشخصات مجسمه: جنس سنگ مرمر کارارا به ارتفاع سه متر.

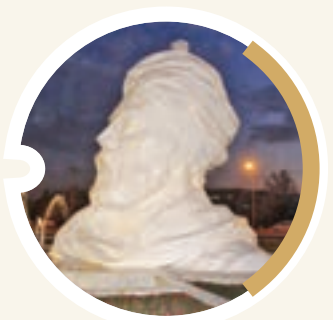
تهران

سازنده: ابوالحسن صدیقی
محل نصب: کتابخانه ملی تهران
مشخصات: جنس برنز به ارتفاع ۱/۵ متر
سال ساخت: ۱۳۱۳

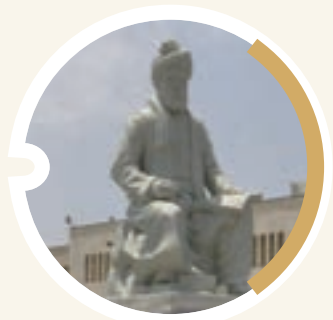
تهران

سازنده: لورنزی، مجسمه‌ساز فرانسوی با همکاری F1۰ دانشجوی ایرانی در اروپا
محل نصب: دانشکده ادبیات دانشگاه تهران
زمان نصب: سال ۱۳۱۵

مشهد

مشخصات: ارتفاع ۸/۵ متر با برداشتی انتزاعی از اثر استاد ابوالحسن صدیقی، نقاش و مجسمه‌ساز مطرح ایرانی و از شاگردان کمال‌الملک
محل نصب: میدان علوم دانشگاه فردوسی مشهد
سال نصب: ۱۴۰۰

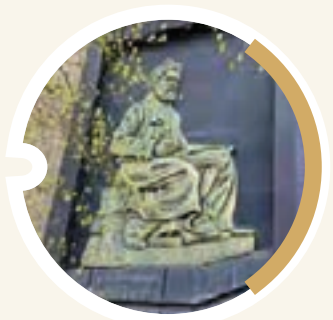
مشهد

سازنده: علی رجبی‌مقدم با الهام از تندیس فردوسی در توس
محل نصب: دانشکده ادبیات دانشگاه فردوسی مشهد
زمان نصب: ۱۳۸۵
مشخصات مجسمه: جنس بتن مسلح به ارتفاع دو متر و بیست سانتی‌متر و قاعده یک متر

اهواز

سازنده: عبدالعلی قسامی
مشخصات مجسمه: جنس سنگ مرمر یکپارچه به وزن هفت تن و ارتفاع سه متر
سال نصب: ۱۳۸۷

تبریز

سازنده: آشوت بابایان، پیکرتراش تبریزی
محل نصب: دیوار دبیرستان فردوسی
زمان نصب: سالیان میانی دهه چهل خورشیدی
سال نصب: ۱۳۹۹

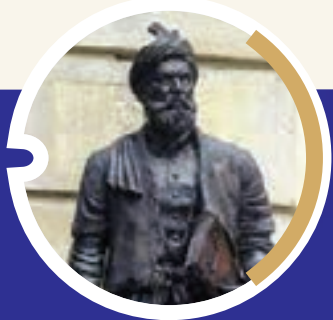
مشهد

سازنده: ابوالحسن صدیقی
محل نصب: آرامگاه فردوسی واقع در شهر توس
زمان نصب: سال ۱۳۴۸
مشخصات مجسمه: جنس سنگ مرمر کارارا به ارتفاع ۱۸۵ سانتی‌متر

بوسنی و هرزگوین

سازنده: افشین اسفندیاری
محل نصب: موزه سارایوو
سال نصب: ۱۳۸۹

پاریس | فرانسه

محل نصب: ساختمان قدیمی شهر پاریس
سال نصب: ۱۳۹۷
مشخصات: یک متر و ۷۵ سانتی‌متر

ایتالیا

محل نصب: پارک ویلا بورگزه، شهر رم
سال نصب: ۱۳۳۹
سازنده: ابوالحسن صدیقی
مشخصات مجسمه: یک متر و ۸۵ سانتی‌متری

مجسمه‌های فردوسی در سطح دنیا

عکس: داوود بهگام، شهرآرا

بزرگ‌ترین «شاهنامه» جهان با وزن ۳۲ کیلوگرم به بلندی ۹۰ سانتی‌متر و پهنای ۵۰ سانتی‌متر در دهلی‌نو کشور هندوستان منتشر شده است.

Tweets

@Hamid.darvish

ابوطالب مظفری، شاعر و نویسنده افغانستانی: تنها اثری که می‌تواند هویت همه #فارسی‌زبانان را در جهان تثبیت کند و جایگاه واقعی آن را به جهان بشناساند، #شاهنامه است. محدود کردن #فردوسی به محدوده جغرافیایی خاص، تنها به گسترش درگیری‌های بیهوده می‌انجامد.

@yosef.alavi

دکتر سلیم مطهر، قائم‌مقام دانشگاه پنجاب پاکستان: سرود ملی کشور #پاکستان به #زبان فارسی تنظیم شده است. #زبان فارسی حدود هشتاد و نیم قرن زبان رسمی این منطقه بوده است. #فردوسی نیز نقش مهمی برای اعتلای فرهنگ مشرق زمین ایفا کرد و قلب و روان مردم این منطقه رانیز سیراب کرد.

محمد علی آبادی

سفیر #ایران در #تاجیکستان با گرامیداشت روز #فردوسی گفت: حکیم فرزانه توس و اثر گرانبمایه اش، شاهنامه، برای مردم #ایران همانند هم‌زبانان #تاجیکستان اثری ماندگار، گرمای و سزاوار #احترام ابدی است.

اندیشکده بین‌المللی فرهیخت

کازو توشی آیکاوا سفیر #ژاپن پس از بازدید آرامگاه #فردوسی و نقالی ایرانی در #مشهد: اشعار فردوسی باعث تقویت بنیان‌های ملی و افزایش روحیه #شجاعت و #حماسی #ایران شده است. دو کشور دارای اشتراکات فرهنگی زیادی هستند.

کتابی که در انگلیس برنده طلای سلطنتی شد

شاهنامه فردوسی

زبان: انگلیسی
کیفیت جلد سخت: طلاکوب
تعداد صفحه: ۴۲۰
سال تولید: ۱۹۹۰ م.

معتبرترین برگردان انگلیسی از شاهنامه حکیم ابوالقاسم فردوسی به نظم و نثر اثر جیمز اتکینسون (James Atkinson) است. این نسخه نایاب از شاهنامه که نخستین بار در سال ۱۸۳۲ میلادی به چاپ رسید و برنده مدال طلای سلطنتی بریتانیا شد، متقاضیان بسیاری داشت. این اثر در سال ۱۳۶۹ (۱۹۹۰ م.) به مناسبت هزارمین سال تدوین شاهنامه، به صورت فاکسیمیلی در ۴۲۰ صفحه از سوی مؤسسه سحاب به چاپ رسید. جیمز اتکینسون در پیش‌گفتاری که در این کتاب نوشته، علاقه روزافزون به ادبیات شرق را انگیزه اصلی ویرایش و چاپ ترجمه پدرش بیان کرده است. این ترجمه که با تجدید نظر و اصلاحاتی دومین بار در سال ۱۸۸۶ به چاپ رسید، نخستین تلاش برای برگرداندن شاهنامه، حماسه ملی ایران، به زبان انگلیسی است و پروفیسور ویلسون، خاورشناس نامدار، آن را شایان توجه‌ترین اثر جیمز اتکینسون دانسته است.

شاهنامه فردوسی

تلفن دفتر مرکزی: ۰۵-۳۷۲۸۸۸۱

شماره پیامک: ۰۷۲۸۹-۳۰۰

نمابر: ۰۳۷۲۸۳۱

دفتر مرکزی روزنامه شهرآرا: مشهد، میدان شهدا، نبش دانشگاه یک

WWW.SHAHRARAONLINE.IR

صاحب امتیاز: شهرداری مشهد

مدیر عامل: سعید میثم موسوی مهر

سردبیر: آرژنگ حاتم‌می

مسئول ضمایم: سعید جواد اشکذری

دبیر ضمیمه: محمد رضا فیضی

مشاور ضمیمه: مهدی ابراهیمی